

احتشاک ضدی در قرآن

مؤلفین:

دکتر ابراهیم صغری حانی

عضو هیئت علمی و استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان
(پردیس شهید رجایی قزوین)

دکتر سید منصور امامی میبدی

عضو هیئت علمی و استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان
(پردیس شهیدان پاکنژاد یزد)

بهار ۱۳۹۸

سرشناسه	:	صفی‌خانی، ابراهیم، ۱۳۵۲-
عنوان و نام پدیدآور	:	Safi Khani, Ebrahim احتیابک ضدی در قرآن / مؤلفین ابراهیم صفی‌خانی، سیدمنصور امامی‌مبیدی؛ ویراستار ادبی غلامرضا هاتفی‌مجومرد.
مشخصات نشر	:	تهران: هنگام، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۱۴۴ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۴-۶۲-۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	قرآن -- مسائل لغوی
موضوع	:	Qur'an -- Language, Style
شناسه ایده	:	امامی‌مبیدی، سیدمنصور، ۱۳۵۰-
شنا، افزود	:	Emami Meibodi, , Seyed Mansoor
رده بندی سکره	:	BP۸۲/۲
رده بندی دیویی	:	۲۹۷/۱۵۳
شماره کتابشناس ملی	:	۵۷۱۶۷۷۲

احتیابک ضدی در قرآن

مؤلفین: دکتر ابراهیم صفی‌خانی، سید منصور امامی‌مبیدی (استادیار گروه معارف

اسلامی و عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان)

ناشر: انتشارات هنگام

ویراستار ادبی: دکتر غلامرضا هاتفی‌مجومرد، استادیار، دبیرات دانشگاه فرهنگیان

صفحه‌آرایی، تدوین و طراحی جلد: مریم سعادت

لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول / بهار ۱۳۹۸

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۴-۶۲-۷

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

بخش اول:

۹	• مفاهیم و کلیات فصل اول:
۱۱	اسلوب در قرآن کریم فصل دوم:
۱۳	ایجاز و حذف و احتباك

بخش دوم:

۳۱	• اقسام احتباك فصل اول
۳۳	شروط و بلاغت احتباك فصل دوم
۳۹	احتباك ضدّی

بخش سوم:

۱۱۱	• اغراض بلاغی احتباك فصل اول:
۱۱۵	آشکار ساختن برخی از زوایای پنهان آیه
۱۳۳	• منابع

پژوهش حاضر از نوعی حذف در زبان عربی به ویژه قرآن کریم بحث می کند که علما و مفسران در آثار خود بدان پرداخته اند و در واقع بیان دیدگاه هایی است که از سوی آنان در آثارشان نیز و در کتاب های بلاغی و تفسیری وارد شده است و هم اهداف این اسلوب در قرآن به دستیابی به اسرار هدایتی و بلاغی قرآن کمک می کند این گونه حذف در عرف بلاغت احتیاب نامیده می شود. در باور اهل ایمان قرآن کریم بهترین نمونه بلاغت است که هر کس به حسب قابلیت خود می تواند از آن بهره ببرد؛ اسباب احتیاب از صور ایجاز حذف و یکی از مباحث مهم در علم معانی است در قرآن کریم از آن سرشار است. «احتیاب»، بدین معناست که در دو کلام پیاپی، از جملات بخش - قسمتی - که عبارت متناسب با آن در کلام دوم بیان شده است - حذف شود. جمع نین از جمله دوم نیز بخشی - که در جمله اول بدان اشاره شده است - حذف در آن. این صنعت با خلق ظرفیت های معنایی در بخشی از آیات قرآن، مفاهیم گسترده ای را در قالبی محدود، به نمایش می گذارد که پژوهش در آن، می تواند گستره تأثیر علم بدین در تفسیر را به مثابه راهکاری در جهت فهم دقیق تر آموزه های قرآنی نشان دهد. این صورت: که گاه ایجاز، اقتضا می کند در دو موضوع متقابل با احکام جداگانه - که به اصل یکی از دو موضوع و حکم موضوع دیگر، پرداخته شود تا شنونده، ادیان متقابل دیگر و حکم لنگه مذکور در کلام را خود کشف کند؛ و گونه های دیگر که تسهیل آن در این اثر مورد بحث قرار گرفته است؛ پژوهش حاضر به حسب معمول در قالب کتابخانه ای به بررسی موارد و شواهد قرآنی این صنعت و مطالعه دیدگاه های ادیبان و مفسران پرداخته و در پایان بدین نتیجه دست یافته است که صنعت مزبور یکی از پر بارترین اسلوب های ادبی قرآن در جهت هدایت بخشی و انتقال آموزه های وحیانی به مخاطبان است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ بَارِئِ الْخَلَائِقِ أَجْمَعِينَ تَاعِثِ
الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ ثُمَّ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا وَ نَبِيِّنَا حَبِيبِ إِلَهِ الْعَالَمِينَ أَبِي
الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ ثُمَّ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْمَعْضُومِينَ
الْمُقَرَّبِينَ الْأَخْيَارِ وَ لَا سَيِّمًا تَقِيَهُ اللَّهُ فِي الْأَرْضِينَ فَاللَّعْنَةُ اللَّهُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ
أَجْمَعِينَ إِلَى رَمِ الدِّينِ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ.

سیاس و ستایش خدایندی را سزااست که اشرف مخلوقات آدم (ع) را آفرید و
او را زبانی گویا و دلی داد تا عقایق معانی و مقاصد را از عالی و دانی بیان کند
و ذوق و قریحه ذاتی به او بسپارد تا جواهر الفاظ را با حروف و مفاهیم بدیع، در
قلب فصاحت و بلاغت به رشته نظام و نظم بشیوید به مقتضای حال شنونده عرضه
کند؛ و درود و صلوات فراوان بر جمیع پیامبران الهی، خاصه محمد بن عبدالله
(ص) که خاتم آنان و برگزیده و اشرف همگان است و بان معجز آسایش کلید راه
سعادت و مفتاح ابواب هدایت یعنی قرآن کریم که جامع احکام الهی است
و تحیات بی منتهی بر جانشینان پاک نهاد پیشوایان دین و پیروزکار آن حضرت
باد که چراغ هدایت فرا راه بشر نهادند تا هر کس به قدر بینش خود از آن نور و
روشنی بهره گیرد و توفیق و مدد الهی دانشمندان را شامل باشد تا در شرح احکام
و اخلاق پسندیده بکوشند و با بیان و قلم، مفاهیم و معانی دستورهای خدا را
به زبان های مختلف به دیگران بیاموزند.

بدیهی است بهترین وسیله رساندن علوم و فنون به دیگران، بیان است و بیان
هر چه فصیح تر و بلیغ تر باشد، حقایق بهتر درک می شود و متکلم را فصیح و بلیغ
گویند، آنگاه که بتواند مکنونات خود را با بیانی رسا و روشن به شنونده انتقال

دهد؛ دانشمندان در تقسیم‌بندی، اول علم فقاہت برای دین‌داری و عمل به آن‌که سعادت دنیا و آخرت را در بردارد. دوم علم طبابت برای حفظ بدن که بقاء و حیات به آن بستگی دارد. سوم علم نجوم برای وقت‌شناسی که نظام اجتماع در امور حیاتی و فعالیت و کوشش شبانه‌روزی و پیمان‌ها و قراردادهای موکول به آن است چهارم علم بلاغت که وسیله انتقال معانی و مفاهیم به دیگران است و این علم مفتاح کلیه علوم و فنون و آرایشگر و زینت‌بخش بلغاء و فصحاء، خواهد بود. در میان دانش‌های بلاغی، علم بدیع به زیبایی‌های سخن می‌پردازد؛ یعنی پس از حافظ دو نکته «رعایت مطابقت با مقتضای حال» (که در علم «معانی» برآورده می‌شود) و «وضوح دلالت» (که در علم «بیان» طرح می‌گردد) به مدد علم بدیع، وجوه، ابعاد، زینت‌سازی کلام، شناسایی می‌شود.

علم بدیع به دو قسم «لفظی» و «معنوی» تقسیم می‌شود. یکی از محسنات معنوی بدیع، صنعت «احتیاج» است. در این پژوهش بر آن شده‌ایم که بدانیم این صنعت و موارد بکار رفتن آن قرآن چیست؛ تا به نقش محوری آن پی ببریم؛ که در دو بخش مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

من الله التوفیق

مؤلفین

تقدیر و تشکر:

از تمامی عزیزانی که به هر نحوی ما را یاری نمودند

کمال تقدیر و تشکر را داریم.